

באר יעקב

שיעורי הגאון האדיר
רבי יעקב גרינוולד שליט"א

ראה תש"פ

יו"ל ע"י
מכון טעם התורה

לעילוי נשמת
האי גברא רבא ויקירא
אוהב תורה ומוקיר רבנן
ותלמידיהון בכל לב ונפש
עשה תורתו קבע ומלאכתו עראי

הרה"ח ר' יצחק בן הרה"ח ר'
יונה ז"ל רובין

נלב"ע י"ב אייר ש.ז.

ת.נ.צ.ב.ה

לתרומות והנצחות הערות והארות
ניתן לשלוח למייל
taamhatoreh@gmail.com

פרשת ראה

היתר אכילת בשר נחירה במדבר

מחלוקת התנאים בביאור הכתוב • ספק מהו גדר בשר 'נחירה' שהותר במדבר לדעת רבי עקיבא • גדר 'נחירה' בעוף למאן דאמר אין שחיטה לעוף מן התורה • דעת המלוא הרועים שכל שנהרג הותר במדבר • משמעות שאלת הגמרא שגם נבילה היתה מותרת לבני ישראל במדבר • הוכחה מדברי הרא"ש שלא היה כלל איסור נבילה במדבר • דעת רבי עקיבא איגר שרק נחירה בסימנים הותרה במדבר • דעת הרמב"ם בזה • הדין לדעת רבי עקיבא באברי שחוטה שנכנסו לארץ • כהנים בבשר נחירה שנכנס מהמדבר לארץ

כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר דבר לך ואמרת אכלה בשר
כי תאווה נפשך לאכל בשר, ככל אות נפשך תאכל בשר (יב, כ)

לשלמים, ורק אחר שנכנסו לארץ הותר להם לשחוט ולאכול בשר בכל מקום בארץ.

ודעת רבי עקיבא בביאור הכתוב: "לא בא הכתוב אלא לאסור להם בשר נחירה" (ולשון נחירה שקורעה לאורכה מנחיריה ועד החזה, רש"י יז. ד"ה והנוחר). שבתחילה הותר להן בשר נחירה, משנכנסו לארץ נאסר להן בשר נחירה". היינו שכשהיו בני ישראל במדבר לא נצטוו עדיין על השחיטה, ויכלו לאכול בשר גם על ידי

מחלוקת התנאים בביאור הכתוב

בפסוק זה מבואר שכשנכנסו בני ישראל לארץ ישראל נשתנו אצלם דיני אכילת בשר, אלא שלא נתברר בפירוש באיזה פרט נשתנו מהדינים שהיו נהוגים במדבר. ונחלקו בזה תנאים בחולין (טז: - יז). בביאור פסוק זה. לדעת רבי ישמעאל: "לא בא הכתוב אלא להתיר להם בשר תאווה. שבתחילה נאסר להם בשר תאווה, משנכנסו לארץ הותר להם בשר תאווה". היינו, שכשהיו בני ישראל במדבר לא יכלו לאכול בשר אלא אם כן הביאו בהמה

נחירה, וכשבאו לארץ נצטוו שלא לאכול בשר כי אם על ידי שחיטה^א.

ספק מהו גדר בשר 'נחירה' שהותר במדבר לדעת רבי עקיבא

יש לעיין לדעת רבי עקיבא, שבמדבר הותר להם בשר נחירה, באיזה אופן הותר להם לאכול במדבר. ויש לומר בזה שלשה צדדים. א. שלא היו צריכים לעשות שום מעשה כדי להמית הבהמה, שהותר להם לאכול גם בשר בהמה שמתה מאליה, שלא היו כלל דיני נבילה במדבר. ב. יש לומר, שלא הותר להם אלא דוקא בשר בהמה שמתה על ידי מעשה כל שהוא, כדוגמת נחירה שנעשית בה פעולה להריגת הבהמה. ג. שמה יש לומר אף יותר מזה, שגם במדבר הוצרכו לנחירה דוקא, שהיא המתת בהמה על ידי מעשה בסימנים, ואף שלא הוצרכו לשחוט כדיני השחיטה, מכל מקום היו מותרים לאכול בשר נחירה דוקא, ולא מבהמה שמתה על ידי מיתה אחרת, אפילו אם מתה על ידי מעשה.

גדר 'נחירה' בעוף למאן דאמר אין שחיטה לעוף מן התורה

בגמ' בחולין (כז:): מובאת דעת רבי יצחק בן פנחס, הסובר: "אין שחיטה לעוף מן התורה". והיינו שדין שחיטה בעוף אינו אלא מדרבנן, ומן התורה אין עוף טעון שחיטה. ונתבאר שם ברש"י (ד"ה אין; כ. ד"ה לטהרה), שאין הכונה שמן התורה מותר לאכול בשר עוף שמת בכל אופן שהוא, אלא שמן התורה אין צריך להמית את העוף דוקא בצורת 'שחיטה', אלא די ב'עיקור סימנים', משום שודאי צריך שתהא מיתה על ידי השחתת אחד מהסימנים. וכן כתבו התוספות (שם ד"ה לא).

מבואר מדבריהם, לגבי אכילת בשר עוף מן התורה – כצד השלישי הנ"ל, שאף אם אין צריך שחיטה, מכל מקום צריך שתהא 'נחירה' דוקא שהיא השחתת הסימנים^ב. מעתה עלינו לדון, לגבי אכילת בשר במדבר לדעת רבי עקיבא, האם גם בזה הוצרכו שתהא 'נחירה' דוקא, או שדי

א. הנה, אף לדעת רבי עקיבא שבשר נחירה הותר במדבר, מכל מקום זהו דוקא בשר חולין, אבל קדשים היה צריך לשחוט אף במדבר. וכן כתבו התוספות (חולין כט. ד"ה רבי עקיבא סב). ויש לעיין, כשהיו במדבר קודם שהוקם המשכן, כשהקריבו בבמה קטנה, האם גם אז הוצרכו לשחיטה, או שהיה די בנחירה. וראה מה שכתבו בזה החלקת יואב (יו"ד סי' א) והבית האוצר (מערכת א - ד כלל טו) והכלי חמדה (נח אות ב).

ב. בספר מקור מים חיים (יו"ד סי' כא סעי' א) נסתפק למאן דאמר אין שחיטה לעוף מן התורה (שכן משמע בדעת מהר"ם מרוטנבורג המובאת ברא"ש יומא פ"ח סי' יד, עיין שם), שכאמור צריך שתהא המתה ודוקא על ידי נחירה, האם גוי כשר לנחרו. ושורש השאלה היא, האם הנחירה בעוף היא ממש במקום שחיטה, ואם כן צריך שיהא בר זביחה כמו בשחיטה, או שהיא גזירת הכתוב שצריך נחירה, אבל לא מתורת שחיטה, ואם כן יתכן שגם גוי כשר בזה. עיין שם שהאריך בזה.

בשר נחירה שהכניסו ישראל עמהן לארץ, מהו". וכונת השאלה היא, האם איסור בשר נחירה שנאסרו ישראל כשנכנסו לארץ, חל גם על מה שנחרו בשעה שעדיין היו מותרים לנחור, דהיינו במדבר, או שהאיסור הוא רק שמכאן ואילך צריך לשחוט, אבל מה שנחרו קודם לכן מותר לאכול אף אחר שנאסרו בנחירה. ע"כ תוכן דברי הגמ'.

כאורה משאלה זו יש להוכיח, שבמדבר לא היה איסור נבילה כלל, ואף מתה מאליה היתה מותרת, ולכן מובן הצד שכשנכנסו לארץ וחל איסור נבילה, גם בשר זה שהיה מותר במדבר נאסר. אבל אם נאמר שגם במדבר היה איסור נבילה, אלא שעל ידי הנחירה נפקע ממנו שם נבילה, אם כן צריך ביאור מה הצד שנאסר בשר זה כשנכנסו לארץ, הלא כיצד יחול איסור נבילה מחדש על הבשר, אחר שכבר נפקע על ידי הנחירה.

ואכן כן היא דעת הקהלות **יעקב** (חולין סי' ט), שבמדבר לא היה כלל איסור נבילה, ואף מתה מאליה היתה מותרת במדבר, ומשאלת הגמ' אכן יש משמעות כדבריו.

הוכחה מדברי הרא"ש שלא היה כלל איסור נבילה במדבר

הקהלות יעקב מוכיח כן מדברי הרא"ש (חולין פ"ב סי' כג). שהרא"ש הוכיח מספקו של רבי ירמיה באברי נחירה שנכנסו לארץ - הלכה למעשה, במי שאסר על עצמו בנדר מן מאכל מזמן מסוים

בכל מיתה על ידי מעשה, או שאפילו מתה מאליה הותרה.

דעת המלוא הרועים
שכל שנהרג הותר כמדבר

במלוא הרועים (שבת עה:): כתב, שאין בשר נחירה במדבר דומה לעוף, שבמדבר לא הוצרכו כלל לנחירה בסימנים, אלא אפילו נהרגה הבהמה בחניקה הותרה להם באכילה. מבוארת דעתו, שנחירה כוללת כל מעשה הריגה על ידי אדם, ואין צריך דוקא בסימנים אבל מכל מקום מתה מאליה לא הותרה במדבר.

המלוא הרועים מבאר החילוק שבין בשר במדבר לבשר עוף. שבשר עוף הושווה לבשר חיה בכתוב (ויקרא יז, יג): 'אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וגו''. הרי שהושוו עוף וחיה לענין שחיטה, ולכן אף שנלמד שם מ'ושפך' שעוף אין צריך שחיטה כבהמה, מכל מקום מועיל הלשון 'דמו' שהשווה עוף לחיה, ללמדנו על כל פנים שצריך מיתה בסימנים כחיה. מה שאין כן בשר במדבר לרבי עקיבא, שלא נאמר לגביו כלל דין שחיטה, מהיכי תיתי לומר שיצטרך מיתה בסימנים, ולכן אפילו נהרגה בהמה בחניקה מותרת.

משמעות שאלת הגמרא
שגם נבילה היתה מותרת
לבני ישראל במדבר

בגמ' חולין (יז). מובא ספק בדעת רבי עקיבא: "בעי רבי ירמיה, אברי

ולא הותרה במדבר כי אם נחירה בסימנים
שהיא כעין שחיטה.

בדברי רעק"א מדויק בלשון הגמ' (שם),
שמקשה על רבי עקיבא מהפסוק
(במדבר יא, כב): 'הצאן והבקר ישחט להם',
שלרבי עקיבא "ינחר' להם מיבעי ליה".
ומתרצת הגמ': "נחירה שלהן זו היא
שחיטתן", ע"כ. משמע מזה, שגם לרבי
עקיבא יש איסור נבילה, אלא שבמקום
שחיטה, נחירה היא המתרת, אבל דוקא
נחירה כעין שחיטה.

ובן מדייק המקור מים חיים (יו"ד סי' כא
סעי' א) מלשון רש"י (שם ד"ה אלא
לרבי עקיבא): "ונחירתן היתה שחיטתן".
והיינו שגם במדבר הוצרכו דוקא
לנחירה בסימנים.

דעת הרמב"ם בזה

אולם המקור מים חיים כתב, שמלשון
הרמב"ם (הל' שחיטה פ"ד הי"ז)
משמע, שלרבי עקיבא לא הוצרכו במדבר
לנחירה בסימנים, שכתב בזה הלשון:
"כשהיו ישראל במדבר לא נצטוו בשחיטת
החולין, אלא היו נוחרין או שוחטין
ואוכלין כשאר הגוים", עכ"ל. ומדכתב
'כשאר הגוים', משמע שבכל אופן הותרו
לאכול במדבר, ואף אם לא היתה נחירה
בסימנים.

ואילך, וכשהגיע הזמן היה לו מאותו המין,
שתלוי בספק זה האם מותר לו לאכול מה
שנותר בידו.¹

וכתב הקהלות יעקב, שאם נאמר שגם
במדבר היה איסור נבילה, אלא
שנחירתו היתה שחיטתו, אם כן מה ראה
יש משם, הרי גם קודם שנכנסו לארץ היה
איסור נבילה והותר על ידי הנחירה, ולכן
שייך לומר בזה שהיתר זה נשאר גם לאחר
שנכנסו לארץ, שהרי כבר נפקע מן הבהמה
שם נבילה וכנ"ל, מה שאין כן בנדר,
שקודם לזמן שחל הנדר לא היה אסור
כלל.

אך לפי הנ"ל יומתקו דברי הרא"ש. שגם
באברי נחירה היה כן, שבמדבר לא
היה איסור נבילה כלל, ולא משום
שהנחירה היתה נחשבת לשחיטה, אלא
שלא היה צריך לשחיטה כלל, שאפילו
מתה מאליה היתה מותרת באכילה, ולכן
מובן הדמיון למי שנדר ממין מאכל ויש לו
ממנו מלפני שנאסר עליו הדבר.¹

דעת רבי עקיבא איגר שדק נחירה בסימנים הותרה במדבר

אמנם דעת רבי עקיבא איגר (הגהות שו"ע,
יו"ד סי' יג) היא, שגם במדבר היה
איסור נבילה, ולא רק מתה מאליה נאסרה
במדבר, אלא אפילו נהרגה בידיים נאסרה,

ג. אך רש"י (שם ד"ה שהכניסו) כתב על ספקו של רבי ירמיה: "ודרוש וקבל שכר הוא, שצריכין אנו לעמוד
על האמת, ואף על פי שכבר עבר".

ד. עיין עוד בקהלות יעקב שם שהארץ מאוד בזה, ובתחילת דבריו רצה לומר ביאור אחר בדברי
הרא"ש, אך בסוף מסיק להוכיח כביאור זה.

בעלמא, שהרי אין השוחט בר זביחה, וכמו ששחיטה של גוי פסולה שהרי היא כנחירה, אם כן יש להסתפק באברי שחוטה כמו באברי נחירה.

מתבאר מתוך קושיית ההעמק שאלה, שנקט ששחיטת ישראל במדבר

היתה כשחיטת גוי שהיא כנחירה. אמנם אם נאמר שגם במדבר הוצרכו ישראל לנחירה דוקא בסימנים, וכדעת רעק"א, אם כן יתכן לומר שאברי שחוטה ודאי היו מותרין לאכול כשנכנסו לארץ, מאחר שלענין שיהא נחשב בר זביחה די בזה שהיה להם על כל פנים דין נחירה בסימנים, ורק לענין אברי נחירה שאחר שנכנסו לארץ היה להם דין נבילה, רק בזה נסתפק רבי ירמיה אם הותרו כשנכנסו לארץ.

ובדברים אלו מבואר בישועות מלבו (על הרמב"ם, הל' קריאת שמע פ"ג ה"ג), שגם הוא נקט בפשיטות כדעת רעק"א, שגם לרבי עקיבא נאסרו על כל פנים כנבילה, ולא הותר להם אלא נחירת סימנים, וכלשון הגמ' 'נחירתן זהו שחיטתן, ולכן נחשבו לבר זביחה.

ועדיין יש לעיין בכונתו בדעת הרמב"ם, האם על כל פנים הריגה צריך שתהיה, אלא שאין צריך דוקא בסימנים, או שכונתו 'כשאר הגוים' ממש - שאין שום איסור נבילה כלל¹, ואפילו מתה מאליה גם כן הותרו לאכול, וכסברת הקהלות יעקב הנ"ל.

והקהלות יעקב אכן מדייק מלשון הרמב"ם כדבריו, וכפי שהוכיח מדברי הרא"ש הנ"ל, שלא היה כלל איסור נבילה במדבר. וזהו שכתב 'כשאר הגוים', שלא היה להם איסור נבילה כלל.

הדין לדעת רבי עקיבא באברי שחוטה שנכנסו לארץ

בהעמק שאלה (שאילתא קכד) הקשה, על מה שנסתפק רבי ירמיה באברי נחירה שנכנסו לארץ, מדוע נסתפק דוקא באברי נחירה, ולא נסתפק גם באברי שחוטה, דהיינו בהמה שנשחטה במדבר והכניס בשרה לארץ. שמכיון שבזמן שהיו במדבר לא נצטוו על השחיטה, אם כן לא היתה שחיטתן של ישראל אז אלא כנחירה

ה. אולם יש שרצו לומר על פי דברי **התוספות** (זבחים צא. ד"ה כמאן) שגם הגוים הוזהרו על הנבילה, ולא הותרו אלא בנחירה בלבד. ראה מה שכתבו בזה הרמ"ע **מפאנו** (עשרה מאמרות מאמר חיקור הדין ח"ג פכ"א) ו**באמרי בינה** (דיני טריפות סי' ז) ו**בשו"ת נאות יעקב** (שפירא - סי' יא) ו**ברי"פ פערלא** (ח"ג רמט - ד) ו**בקהלות יעקב** (חולין סי' ט), ואכמ"ל. אך בפשטות אין זו כונת התוס', אלא כונתם שצריך שתהא הבהמה מתה, שאם לא כן אסורה משום אבר מן החי, שאסור גם לבני נח.

ו. ומה שכתב הרמב"ם 'נוחרין או שוחטין כשאר הגוים', שלכאורה מה שייך שחיטה אצל גוים. יתכן לומר בפשיטות שכונתו אכן לשחיטת גוי שהיא כנחירה, או שלשוחט כשאר הגוים הכונה בלי כל דיני שחיטה, כגון שהייה וחלדה.

כהנים כבשר נחירה שנכנס מהמדבר לארץ

בשו"ת דובב מישרים (ח"ג סי' ט) נשאל על סוגיית הגמ' הנ"ל. שהגמ' מקשה על ספקן של רבי ירמיה בבשר נחירה שנכנס לארץ, שהרי בין כה הותרו ישראל כשנכנסו לארץ – כל שנות הכיבוש, לאכול אפילו כתלי דחזירי, אם כן גם בשר נבילה הותר להם, וכל שכן בשר נחירה.

והקשה השואל, שהרי עדיין יש נפקא מינה בזה, לכהנים שלא נלחמו, כמבואר ברמב"ם (הל' שמיטה ויובל פי"ג הי"ב), ואם כן להם נוגע הספק – האם בשר נחירה שנכנס לארץ הותר באכילה או לא, שהרי לכאורה להם נאסרו כתלי דחזירי וכל האיסורים.

והשיב בדובב מישרים בדרך חידוד, שהרי לגבי כהנים מבואר בגמ' מנחות (מה.), שצריך פסוק מיוחד ללמד שגם הם נאסרו באכילת נבילה, שאם לא כן "הוה אמינא הואיל ואשתרי מליקה לגבייהו תשתרי נמי נבילה", והיינו שלא

יהא בהם איסור נבילה כלל. ומה שבאמת לא אמרינן 'הואיל ואשתרי במליקה', כתבו האחרונים (ראה אתיון דאורייתא כלל א), שהוא משום שבמליקה לא היה הבשר נחשב לנבילה, מאחר שמליקתן זוהי שחיטתן, אבל נבילה ממש לא הותרה להם מעולם.

לפי זה נמצא שלכהנים שנכנסו לארץ מהמדבר, אין כל ספק שהותר להם בשר נחירה שהכניסו עמהם, שהרי גם נחירה שהיתה במדבר נחירתן זוהי שחיטתן, ואם כן כהנים הואיל ואשתרי במליקה – שמליקתן זוהי שחיטתן, ודאי הותרו גם בבשר נחירה – שנחירתן זוהי שחיטתן. ע"כ תוכן דברי הדובב משרים¹.

הרי לנו גם מדבריו, שנקט בפשיטות כדעת רעק"א, שבני ישראל במדבר ודאי נאסרו בנבילה, ולא זו בלבד אלא אפילו בהמה שנהרגה על ידי אדם לא הותרה להם, ורק מה שנהרג על ידי נחירה בסימנים, ששייך לומר בזה נחירתן זוהי שחיטתן הותר להם.

ז. אלא שבסוף דבריו כתב הדובב מישרים שם, שעדיין אין מתורץ בזה לגבי הלויים, שגם הם לא יצאו למלחמה, וכן הנשים שאין דרכן לכבוש. ולכן מסיק, שבזמן המלחמה גם מי שלא יצא למלחמה, אלא היו מסייעין ומספקים מים ומזון, גם הם הותרו בכתלי דחזירי, ואם כן לא קשה מידי. עיין שם.

בענין פטור ד'לקוח' במעשר

דעות הראשונים אימתי נאמר פטור ד'לקוח' * דעת הרמב"ם שהפטור דלקוח הוא רק בגמר על מנת למכור * מכר לאחר מירווח וחזר וקנה מהלוקח * עישר הלוקח וחזר ומכר למוכר * דעת רבי עקיבא איגר שאין דין תרומה ומעשר מן התורה על ההפרשה של הלוקח * דעת הצמח דוד שיש על הפרשת הלוקח שם תרומה ומעשר מן התורה * דעת רבי חיים הלוי כהמנחת חינוך והצמח דוד * משמעות השו"ע שגם אחר ההפרשה הוי תרומה ומעשר מדרבנן * דעת הכפתור ופרח שכל המינים שפטורים מן התורה מתרומה ומעשר חל עליהם שם תרומה ומעשר דאורייתא * חידושו של הפני יהושע שאין איסור טבל מן התורה אלא על הבעלים * ראייה מדברי הרשב"א שגם מי שאינו הבעלים חייב במעשר מן התורה * ראייה מדברי הפרשת דרכים דלא כהפני יהושע

עשר תעשר את כל תבואת זרעך היצא השרה שנה שנה (יד, כב)

ד"ה העובד כוכבים) היא, שלא נאמר פטור זה דלקוח אלא בקונה את התבואה אחר מירווח, אבל אם קנה את התבואה קודם שמירח המוכר, והלוקח עשה את המירווח, נתחייב הלוקח במעשר. שהמיעוט מ'תבואת זרעך' הוא, שכל שבשעה שנתחייבו הפירות במעשר לא היו שייכים לו, נפטר מן המעשר, אבל אם בשעת גמר המלאכה שייכים לו, הרי הם נחשבים ל'תבואת זרעך', וחייב לעשרם.^ח

מאירך דעת הריב"ם (בתוס' בבא מציעא שם) היא להיפך, שהפטור דלקוח הוא

בברייתא בבבא מציעא (פח:) איתא: "עשר תעשר" – ולא מוכר, 'תבואת זרעך' – ולא לוקח". והיינו שהמוכר תבואה לאחר וכן הקונה תבואה מחבירו פטורים מלעשר מן התורה.

דעות הראשונים אימתי נאמר פטור ד'לקוח'

נחלקין הראשונים אימתי נאמר פטור זה של 'לקוח'. ונאמרו בזה כמה דעות. דעת רבינו תם (ספר הישר סי' תקעח; תוס' בבא מציעא פח. ד"ה תבואת; קידושין מא:

ח. אולם בשו"ת חתם סופר (חו"ס' ס' סג) רצה לומר, שגם לר"ת הכל תלוי בדעת בעל הבית בשעת המירווח, וכפי שכתבנו להלן בדעת הרמב"ם. אך כבר תמה עליו בחלקת יואב (סי' יד בהגה"ה), שאין זו אלא

המירוח אין הלוקח פטור אלא אם מירח המוכר על מנת למכור, אבל אם מירח על מנת לאכול לעצמו, ושוב נמלך למכור, חייב הלוקח לעשר, שמאחר שכבר נתחייב שוב אינו נפטור.^ט

ואף שהרמב"ם כתב כן בתחילת דבריו, לגבי הפטור של המוכר, מכל מקום מזה שהרמב"ם כלל יחד את הפטור של המוכר ושל הלוקח, משמע שגם הפטור של הלוקח הוא דוקא באופן שהמוכר מירח על מנת למכור, אבל אם מירח על מנת לאכול ורק אחר כך נמלך למכור - הלוקח חייב.

אולם המנחת חינוך (מצוה שצה אות ד) נקט בדעת הרמב"ם, שגם באופן שמירח המוכר על מנת לאכול לעצמו, ונמלך ומכר, פטור הלוקח ממעשר. שמה שכתב הרמב"ם לפטור במירח על מנת למכור, הוא רק לפטור את המוכר, אבל הפטור בלקוח, הוא גם אם בשעת המירוח לא חשב המוכר למכור.

גם באופן ההפוך, שבשעת המירוח היה בדעתו למכור, ואחר כך נמלך לאכלן, נחלקו האחרונים בדעת הרמב"ם לגבי המוכר. דעת המנחת חינוך (שם) שפטור, שמאחר שהגמר היה על מנת למכור - לא

רק כשקנה את הפירות קודם מירוח, אבל אם קנה את הפירות לאחר שמירחם המוכר, וכבר נתחייבו במעשר כשהיו ברשות מוכר, שוב אין שם טבל פוקע מהם אצל הלוקח, וחייב לעשרם.

דעה שלישית היא דעת הרמב"ד (השגות על הרמב"ם, הל' מעשר פ"ב ח"ב), כפי שנקט **הבס"פ משנה** (שם) בדעתו, שלעולם פטור בלקוח, בין אם קנה קודם מירוח ומירח בעצמו ובין אם קנה לאחר מירוח.

דעת הרמב"ם שהפטור דלקוח הוא רק בגמר על מנת למכור

הרמב"ם (הל' מעשר פ"ב ח"א - ב) כתב בזה הלשון: "אינו חייב להפריש מן התורה אלא הגומר פרותיו לאוכלן לעצמו, אבל הגומרן למכרן - פטור מן התורה וחייב מדבריהם וכו', וכן הלוקח פטור מן התורה שנאמר 'תבואת זרעך', וחייב מדבריהם. במה דברים אמורים בשלקחן אחר שנגמרו מלאכתן ביד מוכר, אבל אם נגמרו ביד לוקח חייב לעשר מן התורה", עכ"ל.

וכתב הרמב"ן (בבא מציעא פח:): בדעת הרמב"ם שכונתו כדעת ר"ת, שפטור דלקוח הוא רק בקונה אחר מירוח. אלא שהוסיף עוד תנאי, שגם בקונה אחר

דעת הרמב"ם לפי הרמב"ן, אבל לר"ת אין זה תלוי כלל במחשבתו בשעת המירוח, אלא כל שקנה קודם מירוח - פטור, ואחר המירוח - חייב. עיין שם.

ט. הרמב"ן מיישב בזה את קושיית הראשונים (המובאת להלן עמ' תכה ד"ה אולם יש להעיר), שמדוע אסרו פירות שקנה מעם הארץ משום דמאי, והרי נפטרו מדין לקוח. ולהאמור מובן, שלכך אסרו פירות עם הארץ, שמא מירחם על מנת לאוכלם, ושוב נמלך ומכרם, שלא שייך בזה הפטור דלקוח.

למכור ומכר אחר המירוח אף אם חזר וקנאו מהלוקח, לכאורה לא יתחייב במעשר, שהרי לא גרע מאילו הוא עצמו היה נמלך לאכילה, שלמנחת חינוך פטור לדעת הרמב"ם.

אבר כל זה היא דעת המנחת חינוך לשיטתו, אבל לדעת רבי חיים הלוי הנ"ל שגם לרמב"ם בנמלך לאכול חוזר ומתחייב, מוכח שנקט בדעת הרמב"ם שהפטור הוא רק ללוקח, אם כן לדעת הרמב"ם אין בדברי התוס' כל חידוש, שהפטור דלוקח לדעתו הרי אינו פטור אלא ללוקח עצמו, אבל לגבי בעל הבית לא נאמר כלל פטור זה, ואפילו במירח על מנת למכור, ולכן כשנמלך פשיטא ליה לרבי חיים הלוי שמחוייב לעשר. ורק בדעת התוס' יש בזה חידוש, שהרי לדעתם אין חילוק בין מירח על מנת למכור או על מנת לאכול, ולעולם פטור הלוקח כשקנה אחר המירוח, ולכן הוצרכו לומר שבחזר המוכר וקנה - חייב, משום דהוי 'תבואת זרעך'².

נתחייב, כי הכל תלוי בדעתו בשעת הגמר.¹ אמנם בחרושי רבי חיים הלוי (על הרמב"ם, שם) נקט בפשיטות גם בדעת הרמב"ם, שאף אם מירח על מנת למכור, אם נמלך אחר כך לאכול חוזר ומתחייב.

מכר לאחר מירוח וחזר וקנה מהלוקח

הנה, התוס' (כבא מציעא שם) כתבו בדעת ר"ת, שבאופן שמירח המוכר לפני המכירה, ואחר שמכרן חזר וקנאן מהלוקח - חייב. ובמנחת חינוך (שם אות ה) מבאר את דברי התוס', שאף על פי שהמכירה היתה אחר המירוח, ויש על זה פטור דלוקח, מכל מקום מאחר שהתבואה היתה שלו מתחילה, הוי 'תבואת זרעך', וחייב לעשר מן התורה³.

אמנם נראה, שהמנחת חינוך לשיטתו לא כתב כן אלא בדעת התוס', אבל בדעת הרמב"ם שסובר המנחת חינוך שהפטור דלוקח תלוי במה היתה דעתו בשעת הגמר, אם כן כל שמירח על מנת

¹ אך המנחת חינוך כתב שם, שאף על פי שכן משמע מדברי הרמב"ם, מכל מקום לולי דברי הרמב"ם היה אומר שאין זה תלוי בדעתו כלל, אלא כל שמוכר אין צריך לעשר, וכל שאוכל, אף שבשעת הגמר חשב למכור, מכל מקום אם בסוף אוכל - חייב.

² אלא שהמנחת חינוך נסתפק, באופן שהמוכר מכר קודם המירוח, והלוקח מירח, שלדעת ר"ת נתחייב הלוקח במעשר, וחזר המוכר וקנאו מהלוקח לאחר שמירח הלוקח, האם חייב המוכר לעשר, מאחר שנתגדל בתוך שלו ונחשב כ'תבואת זרעך' של המוכר אף בחזר וקנה ממנו, או שמא כיון שבשעה שנתחייבו הפירות במעשר לא היתה התבואה שלו אלא של הלוקח, שוב אינו מתחייב בזה במעשר.

³ וראה להלן (הערה תא) משא ומתן בדעת הריב"ם בזה, באופן שמכר קודם המירוח, האם מועיל הפטור גם על המוכר אם חזר ולקח מהלוקח.

עישור הלוקח וחזר ומכר למוכר

עוד נסתפק המנחת חינוך (שם אות ח) באופן שמכר לאחר המירווח, שלדעת ר"ת הלוקח פטור מלעשר מן התורה, ועישרן הלוקח מחמת החיוב דרבנן, וחזר וקנאן המוכר מהלוקח, שהמוכר מחויב מן התורה כנ"ל בשם התוס'. האם הועיל המעשר שעישור הלוקח מחמת חיובו מדרבנן לפטור את המוכר שחזר וקנה מהלוקח ונתחייב מן התורה, או שחייב המוכר לחזור ולעשר, מכיון שהמעשר דרבנן של הלוקח אינו מועיל לחיוב הדאורייתא של המוכר.

והמנחת חינוך מצדד לומר, שמועיל העישור של הלוקח, ואין צריך המוכר לחזור ולעשר. ואף על פי שהלוקח אינו מחויב אלא מדרבנן, וכיצד יועיל זה לפטור את החיוב דאורייתא, מכל מקום אומרים אנו שאף באופן שאין החיוב להפריש אלא מדרבנן, יש על ההפרשה שהפריש דין תרומות ומעשרות גמור.

המנחת חינוך מוכיח את דבריו מדברי **הפני יהושע** (ביצה יג.), שכתב

כעין זה לענין הפרשת תרומות ומעשרות קודם ראיית פני הבית. שהרי לדעת רבי ינאי בבבא מציעא (פח.) אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית, ומכל מקום מודה ששייך להפריש תרומות ומעשרות כבר משעה שנגמרה מלאכתן (ראה ירושלמי מעשרות פ"ג ה"א), ואף שאינו טבל מן התורה רק אחר שראה פני הבית, מכל מקום מאחר שנגמר והפריש, נתקן אף שעדיין אין עליו שם טבל מן התורה. אם כן הוא הדין לענינינו, שאף על פי שכשהפריש הלוקח היה פטור מן התורה לעשר, מכל מקום ישנם כל דיני תרומות ומעשרות על מה שהפריש.

אמנם הוסיף שכאן יש לומר יותר מזה, שאף אם נאמר שהפרשה בזמן הפטור לא תועיל על זמן החיוב שאחר כך, מכל מקום בנידון דידן, אף שהלוקח פטור מן התורה משום לקוח, לגבי המוכר הוי טבל מן התורה, ואם כן יש לומר שלגבי המוכר היתה גם ההפרשה של הלוקח דאורייתא, שיש עליו חיוב תורה משום המוכר, שמא יחזור ויקנה. וכן כתב **האחי"עזר** ("ח"ב סי' יד), עיין שם²³.

ג. כעין סברא זו מצינו ב**בבני נזר** (או"ח סי' פט), ליישב דעת הרמב"ן (המובאת בהערה הבאה) שסובר שאפילו זיתים וענבים אין מעשר שלהם מן התורה, אלא כשיעשה מהם תירוש ויצהר. והקשה בתוספת רבי **עקיבא איגר** (תרומות פ"ב מ"ו) מהנאמר ב**משנה** (שם) שתורמין מזיתים על שמן ומשמן על זיתים, ולרמב"ן הרי הוא מן החיוב על הפטור או להיפך. ותירץ האבני נזר, שעד כאן לא אמר הרמב"ן אלא שאין להם דין טבל מן התורה, שהם בגדל לא נגמרה מלאכתו, אבל מכל מקום אם תרם מהם תרומות תרומה מן התורה, והוא, שמאחר ששייך לעשות מהם שמן ויין, לכן הוי תרומה מן התורה, משום שתורומה של עכשיו מועילה לכשיעשה מהם יין או שמן, ע"כ תוכן דבריו. והוא כסברת המנחת חינוך כאן, שאף

שאינן על זה דין תרומה דאורייתא, ולכן אם לא היו מברכין על דרבנן היה יכול להפריש ערום.

דעת הצמח דוד שיש על הפרשת הלוקח שם תרומה ומעשר מן התורה

ואכן כן כתב בצמח דוד (על הרעק"א שם) סברא זו מצד עצמו לדחות דברי רעק"א, שאף על פי שאין הלוקח מחויב מן התורה, מכל מקום כשמפריש חל על ההפרשה שם תרומה ומעשר מן התורה. אלא שהוא נקט בזה כסברא השניה של המנחת חינוך הנ"ל, שמאחר שיכול לבוא לכלל חיוב מן התורה, דהיינו אם ימכור הפירות בחזרה לבעל הבית, לכן חלה עליה שם תרומה ומעשר, וצריך לברך.

הצמח דוד אף נותן סעד לדבריו, מכל מפריש מעשר קודם מירוח, שאף שאינו בא לכלל חיוב עד שימרח, מכל מקום כיון שאם ימרח יבוא לכלל חיוב, כבר חלה עליה שם תרומה, ולכן צריך לברך.

עוד כתב הצמח דוד להוכיח כדבריו שלא כדעת רעק"א, מהמבואר בבבא בתרא (פח.) לגבי הלוקח ירק מן השוק, שאם גמר בלבו לקנותו אינו יכול להחזיר לו עד שיעשר, כיון שכבר קנאו, אלא מעשר ומחזירו ומפסיד שיעור מעשר. ע"כ תוכן דברי הגמ'. ואם כדברי רעק"א שלוקח

דעת רבי עקיבא איגר שאין דין תרומה ומעשר מן התורה על ההפרשה של הלוקח

אולם מדברי רבי עקיבא איגר מבואר שחולק על היסוד הנ"ל של המנחת חינוך. שכתב על דברי הגמ' בשבת (כג.), שהקשו על הצד שמברכים על מצוה דרבנן, ממה שאיתא במשנה (דמאי פ"א מ"ד): "הדמאי מערבין בו וכו' ומפרישין אותו ערום". ואם יש לברך גם על מצוה דרבנן, איך יברך על ההפרשה כשהוא ערום. וכתב על זה רעק"א (דרוש וחיודו, שם) בזה הלשון: "מכאן קשה לי על שיטת ר"ת, דלוקח אחר מירוח פטור מדאורייתא מתרומה ומעשרות, אם כן היאך רצה המקשן להוכיח ממתניתין זו דרבנן לא בעי ברוכי, אם כן מאי איריא דמאי, אפילו ודאי אינו מברך, ויהיה יכול להפרישו ערום", עכ"ל.

והנה, לדעת המנחת חינוך, שאף שאין החיוב אלא מדרבנן מכל מקום תרומתו תרומה מן התורה, לא שייך להקשות כן, שודאי אסור לו להפריש ערום בטבל ודאי. ואף שלדעת ר"ת אין חיוב דאורייתא על הלוקח אחר מירוח, מכל מקום התרומה היא תרומה מן התורה ומברכין עליה, ולכן אין להפרישה ערום. ומדהקשה כן רעק"א, מוכח שחולק על המנחת חינוך, ולדעתו לא רק שאינו מחויב להפריש מן התורה, אלא

התורם אין על התרומה ומעשר שם תרומה ומעשר מן התורה, אם כן מה יועיל זה שיפריש, הרי הוא לקוח שפטור מן התורה, ואחר כך כשמחזיר לעם הארץ הרי הוא חייב לעשר מן התורה כדברי התוס', והאיך יועיל המעשר שעושר על החיוב תורה של המוכר. אלא על כרחך שהפרשת הלוקח, אף על פי שאינו מחויב מן התורה, מכל מקום נחשבת להפרשה דאורייתא, ואם מוכרו אחר כך בחזרה למוכר, אין צריך המוכר לחזור ולעשר.

ברם, ראה זו של הצמח דוד יש לעיין בה טובא. שהרי תרומת ירק לכולי עלמא אין חיובה אלא מדרבנן, ואם כן אף אחר שמחזירו למוכר, אין המוכר מחויב מן התורה, ולכן מועיל המעשר של הלוקח, ואין ראייה משם למינים המחויבים בתרומה ומעשר מן התורה. והצמח דוד נזהר בזה, וכתב שראיתו היא לפי מה שכתב הרמב"ם שתרומת ירק היא מן התורה. אך דבריו צ"ע, שהרמב"ם (תרומות פ"ב ה"ו; מעשר פ"א ה"ט; מעשר שני פ"א ה"ג) לא כתב אלא שכל פירות האילן וכן הזרעים והקטניות חייבין מן התורה בתרומה ומעשר⁷, אבל הירקות הרי מבואר בדבריו (שם) שאין חייבין עליהם לא בתרומה ולא במעשר כי אם מדבריהם.

ואם כן אין כל ראייה מדברי הגמ' בבבא בתרא, ששם הרי מדובר בירק.

אמנם יש מקום לומר שעדיין יש להוכיח משם לענינינו. שאף אמנם שתרומת ירק אינה אלא מדרבנן, מכל מקום לגבי הלוקח הוי תרי דרבנן, שבנוסף לזה שכל דין תרומות ומעשרות בירק אינו אלא מדרבנן, נוסף לזה גם הפטור דלקוח, שגם זה אינו אלא חיוב דרבנן ואף במינים המחויבים בתרומות ומעשרות מן התורה. אם כן מעתה כשמחזיר למוכר אחר שהפריש תרומה ומעשר, עדיין יש לדון איך מועיל מה שעושר על החיוב של המוכר, שאין לו אלא חד דרבנן, דהיינו תרומת ירק שאינה אלא מדרבנן, אבל אין לו פטור מצד לקוח. ומדמצינו שם שמועילה ההפרשה של הלוקח לגבי המוכר, אם כן יש לומר שהוא הדין במינים המחויבים מן התורה בתרומות ומעשרות, שתועיל ההפרשה של הלוקח שאינו מחויב אלא מדרבנן גם לגבי המוכר שמחויב מן התורה.

עוד ראייה ברורה מביא הצמח דוד לחידושו, שכשלוקח מפריש מעשר חל המעשר מן התורה, מסוגיית הגמ' בגיטין (מז), שם מבואר שישראל ועובדי כוכבים שלקחו שדה בשותפות, לדעת

יד. אבל לדעת רובא דרובא של הראשונים (ראה דרך אמונה מעשר פ"ב ציון ההלכה ס"ק ז שכן היא דעת רש"י; תוספות; ר"ש; רשב"א; ריטב"א; ועוד) אין חיוב תרומה ומעשר מן התורה אלא על דגן תירוש ויצהר. ולדעת הרמב"ן (דברים יז, כב) גם זיתים וענבים העומדים לאכילה אינן בכלל החיוב מן התורה, כי אם יין ושמן [אולם ראה מה שכתב הרמב"ן בחידושיו (בבא מציעא פח: חולק קכ)]. ודעת הרמב"ד (הובאה בריטב"א בבא מציעא שם) שכל שבעת המינים, תרומות ומעשרות שלהם הם מן התורה, ונלמד זה מביכורים.

ואין המדובר לענין טבל, אם הוא טבל או לא, אלא על מה שתרמו שיש על זה דין תרומה, ומכל מקום הקשו התוס' משום 'זרעך - ולא לקוח', והוצרכו לתרץ שלקחם קודם מירווח. מבוארת דעת התוס' שבלקוח גם אחר שהפריש תרומה ומעשר לא חלה על התרומה שם תרומה ומעשר מן התורה, כפי שמוכח מדברי רעק"א, ודלא כהמנחת חינוך והצמח דוד.

דעת רבי חיים הלוי כהמנחת חינוך והצמח דוד

בגמ' יבמות (צג.) מסופר, שלרבי ינאי היה אריס שהיה מביא לו כל ערב שבת, פירות, פעם התעכב האריס בערב שבת, ומאחר שחשש רבי ינאי שלא יספיק האריס להגיע לפני כניסת השבת, הפריש מעשר מפירות ביתו על הפירות שיביא לו האריס אחר כך^{טז}. ומוכיח רב נחמן בר

רבי: "טבל וחולין מעורבין זה בזה", כיון שאין ברירה, ולכן כשקונה מהגוי חייב לעשר, משום שמחצית ממה שקנה הוא טבל שחייב במעשר. ע"כ תוכן דברי הגמ', עיין שם. ולכאורה יש להקשות, מדוע נקטה הגמ' דוקא ישראל ועובדי כוכבים, הרי גם בישראל וישראל הדין כן, כיון שאין ברירה, ומעורבין תבואת זרעו שחייב עליה במעשר מן התורה עם התבואה של השותף - ישראל חברו, שהוא לקוח ואינו חייב אלא מדרבנן. ועל כרחך מוכח מזה, שגם לקוח שפטור מן התורה, מכל מקום כשמעשר חל עליו שם מעשר מן התורה^{טז}.

אך בסוף דבריו כתב הצמח דוד, שהעיר לו רב אחד, שמדברי התוספות (קידושין מא: ד"ה העכו"ם) מבואר שלא כדבריו. שהרי בגמ' שם איתא: "העובד כוכבים והכותי שתרמו - תרומתן תרומה".

טז. הגאון רבי **דוב לנדו** שליט"א (זכר טוב ס"ט אות ט) כתב לתרץ באופן אחר, מה שנקטה הגמ' דוקא ישראל ועובדי כוכבים, ולא בשני ישראלים, על פי דברי הר"ש (פאה פ"א מ"ו), שהקשה מדוע צריך פסוק לפטור פאה ממעשר, תיפוק ליה דהוי לקוח, ולקוח פטור ממעשר. ותירץ הר"ש, שלולי הכתוב הוה אמינא שאחר שיש לעני זכות בפאה אינו נחשב ללקוח, אלא הרי היא כתבואת זרעך' ויהא חייב, ולכן צריך פסוק שפטור. על פי זה יש לומר שכל שכן בשותפים, שבשותפות עם ישראל, כיון שזכותו של כל שותף ליטול חלק בתבואה, די בזה שיהא נחשב גם חלק חברו 'תבואת זרעך' ויתחייב מן התורה אף כשנטל חלק חברו, שלא גרע ממתנות עניים, ולכן נקטה הגמ' דוקא ציור של ישראל ועובד כוכבים.

וראה עוד באור **שמח** (תרומות פ"ב ה"א), שכתב ליישב על פי דברי ר"ש אלו, את ההלכה (ראה ביצה יג: רמב"ם תרומות פ"ג ה"ג) שמעשר ראשון שהקדימו בכרי ונתן ללוי קודם שהפריש תרומה גדולה חייב הלוי להפריש תרומה, ולכאורה למה לא נפטר הלוי משום לקוח [וכן הקשה החלקת **יואב** ס"י יד] לענין כל תרומת מעשר שמפריש הלוי מהמעשר ראשון שמקבל, והרי אין זו תבואת זרעו, אלא לקוח הוא אצלו]. אמנם לדברי הר"ש מובן זה היטב, שזכות הכהן והלוי אינה בגדר לקוח, אלא נחשבת כתבואת זרעך'.

טז. בגמ' שם: "דרכי ינאי הוה ליה אריסא דהוה למייתי ליה כנתא דפירי כל מעלי שבתא, הווא יומא נגח ליה ולא אתא, שקל עשר מפירי דביתיה עלייהו".

יצחק מכך, שרבי ינאי סובר שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם, ולכן התיר לתרום לכתחילה מדבר שלא בא לעולם לצורך שבת, עיין שם.

והקשה רבי עקיבא איגר (דרוש וחידוש, שם), שהרי בנדרים (לז:): נסתפק על התורם משלו על של חבירו בלא דעת חבירו האם מועיל, ולמה לא פשטו מרב נחמן בר יצחק שצריך לדעת חבירו, שאם לא כן, מה הוכיח רב נחמן בר יצחק מרבי ינאי שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם, הרי אם אין צריך לדעת חבירו, יכול לתרום גם עכשיו אף שעדיין אינם שלו, ולא נחשב זה לדבר שלא בא לעולם. ונשאר רעק"א בצריך עיון גדול.

אמנם בחדושי רבי חיים הלוי (סטנסיל על הש"ס, יבמות שם. הובא גם בקובץ הערות סי' סה ס"ק ו) מיישב את קושיית רעק"א. שהפירות של האריס לאחר שיקנה אותם רבי ינאי יהיו פטורים מן התורה ממעשר, שהרי הן לקוח, ואם כן כיצד תרם רבי ינאי מהתבואה שלו שמחויבת מן התורה במעשר על הלוקח שאינו אלא מדרבנן, על כרחך שגם שלו היתה פטורה מן התורה מאיזה טעם, ואם כן אינו יכול לתרום משלו על של האריס, שהרי כל זמן שהם עדיין ביד האריס הרי הם חייבים במעשר

מן התורה, ואי אפשר לעשר עליהם מפירות שחייבים רק מדרבנן, נמצא שאותה הפרשה שעושה אחר כך אינה כעת בידו.

אולם חזר בו רבי חיים הלוי מתירוץ זה, וכסברת המנחת חינוך והצמח דוד, על פי המבואר בתוס' שכשחזר המוכר ולקח מהלוקח מחויב בתרומה ומעשר מן התורה כמובא לעיל. מוכח מדברי התוס', שהפטור הוא רק על הלוקח, מחמת שאין התבואה שלו, ואם כן יכולים להפריש גם משלו שמחויב מן התורה, שהרי ההפרשה היא הפרשה גמורה מן התורה, אלא שאינו מחויב להפריש, ואם כן כשנעשה תרומה גמורה שוב בידו להפריש מטעם שתורם משלו על של חבירו". (וכן כתב האחיעזר (שם).

ע"כ כל פנים מתבאר מתוך דברי חידושי רבי חיים הלוי, שנקט כדעת המנחת חינוך והצמח דוד, שאף שהלוקח פטור מן התורה להפריש, מכל מקום כשמפריש הוי תרומה ומעשר מן התורה. אלא שכאמור לעיל, מדברי רעק"א בשבת מוכח שסובר שאין לזה דין תרומה מן התורה אף אחר ההפרשה, ואם כן יש ליעיין על מה שהקשה שיש להוכיח מכאן שצריך דעת חבירו, שיש ליישב כפי שתירץ בחידושי רבי חיים

זי. בחידושי רבי חיים הלוי מתרץ במסקנת דבריו את קושיית רעק"א (וכן כתבו בקובץ הערות שם, ובחזון איש דמאי סי' ט ס"ק ז, מדעת עצמם), שלא נחשבת התרומה 'בידו', מכיון שמה שיכול להפריש היום משלו על של חבירו הוא מדין זכיה, והוא כשלוחו של בעל הפירות, אבל כשמפריש למחר הרי הוא תורם בתורת שלו, ורבי ינאי קרא שם על התרומה שלאחר מכן תהא שלו מכת עצמו, ועכשיו אין בידו להפריש בכח עצמו בתורת שלו, על כן לא נחשב זה ל'בידו', שהיהיר ד'בידו' הוא רק כשיכול לעשות את אותו המעשה ואותו הקנין כעת.

ואם כן תועיל גם על שאינו לקוח, ששניהם תרומה מן התורה הם. על כרחך משמע מזה, שגם אחר שמפריש אין על התרומה שמפריש שם תרומות ומעשרות אלא מדרבנן.¹¹

אמנם בספר התרומה עצמו לא כתב כן אלא לגבי לוקח מן הגוי, שלא יפריש מפירות הגוי על של ישראל. אלא שהמור (י"ד ס"י שלא) הוסיף שכל שכן שלא יתרום בלוקח מישראל על פירותיו, ובשו"ע (שם) פסק כן להלכה. על כל פנים מדברי הטור והשו"ע מתבאר, שתרומה ומעשר של לוקח נחשבים גם אחרי ההפרשה כלפי תבואה שגדלה אצלו, כפטור אצל החיוב.

ברם, יש מקום לחלק ולומר, שעד כאן לא מצינו בדברי הטור והשו"ע, אלא שאין לתרום מהלקוח על מה שגדל בתוך שדהו, אם כן יתכן לומר שלעולם יש על התרומה דין תרומה מן התורה, מכל מקום כלפי מה שגדל בתוך שדהו שיש על זה חיוב גמור מן התורה, עדיין נחשב זה כחיוב על הפטור, שאין להפריש מאחד על השני.

הלוי בתחילת דבריו, שהרי הפירות שיקבל מהאריס אין עליהם אלא דין מעשר מדרבנן.

משמעות השו"ע שגם אחר ההפרשה הוי תרומה ומעשר מדרבנן

לכאורה מדברי השו"ע (י"ד ס"י שלא סעי' סא) יש להוכיח שלא כסברת המנחת חינוך והצמח דוד ורבי חיים הלוי. שבשו"ע נפסק: "אין תורמין מן הלקוח על מה שגדל בתוך שדהו". ומקור הדברים הוא **מספר התרומה** (הלכות ארץ ישראל ע"מ תקצג). וטעם הדבר שלקוח אינו מחויב בתרומה ומעשר אלא מדרבנן, ואין תורמין מדברי סופרים על דבר תורה, שהוא כמו מן הפטור על החיוב, וכן כתב הש"ך (שם ס"ק פט).

והנה, אם כנים הדברים, שאף הלקוח לאחר שהפריש ממנו תרומה ומעשר חל עליהם דין תרומה ומעשר מן התורה, אם כן אין דין זה מובן, שלמה לא יתרום מלקוח על שאינו לקוח, הרי התרומה היא תרומה מן התורה אף בלקוח,

11. ראיתי בספר **אבן יהושע** (כפרשתנו) שכתב ליישב, שיתכן שהספר התרומה סבר כשיטת הריב"ם המובאת בתחילת דבריו, הסובר שהפטור דלקוח הוא רק כשקנה את הפירות קודם המירווח, ונעשה המירווח בידי הלקוח. וכתב שבמנחת חינוך מבואר שלדעת הריב"ם התבואה פטורה ממעשר אף למוכר, שרק לר"ת והרמב"ם שהפטור דלקוח הוא אחר שנתמרה ביד המוכר, בזה נשאר המוכר בחיובו, אבל לדעת הריב"ם נפטר אף המוכר. ע"כ תוכן דבריו. ולא ידעתי מניין הכריח לומר כן, שלדעת הריב"ם גם המוכר נפטר, וגם במנחת חינוך לא מצאתי שכתב כן. ויותר היה נראה, שאף אם המכירה היתה קודם המירווח, מכל מקום אין הפטור דלקוח אלא על הלקוח, אבל המוכר שאצלו הוי 'תבואת זרעך' - חייב בכל אופן. עוד יש לעיין, לפי דבריו שהפטור הוא גם על המוכר, מה הדין באופן שמכר לו הלקוח בחזרה קודם שמירה, האם גם אז שייך לפטור את המוכר מדין לקוח.

תרומה, הוי תרומתן דאורייתא ומדמעת כשל תורה ט.¹

ע פי דברי הכפתור ופרח כתב האור שמח (תרומות פ"ב ה"א) ליישב את קושיית הפורי אבן (ראש השנה טו.). שתמה על דעת הראשונים (סמ"ג עשין קלו; יראים ס"י קעב) הסוברים שאף שאין חייבין מן התורה בתרומות ומעשרות אלא בדגן תירוש ויצהר בלבד, מכל מקום במעשר שני כל המינים חייבים מן התורה, ואפילו ירקות, משום שבמעשר שני כתוב (ויקרא כז, ל): 'וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ', משמע שמכל המינים מחויב להפריש.

והקשה הטורי אבן על דעה זו, שאם כן כשתקנו רבנן תרומות ומעשרות בשאר פירות ובירקות, וצריך להפרישן על הסדר, תרומה גדולה תחילה ואחר כך מעשר ראשון, ואחר כך מעשר שני, לדעת הסמ"ג והיראים האיך אפשר להקדים תרומה ומעשר ראשון לפני מעשר שני, הרי כיון שמן התורה לאו בני תרומה ומעשר ראשון נינהו, נמצא שמאכיל לכהן וללוי טבל הטבול למעשר שני, שהרי מן התורה לא חל עליהם שם תרומה ומעשר ראשון, ונשאר טבולים למעשר שני מן התורה?²

אך מכל מקום עדיין אין מיושבים בזה - דברי הצמח דוד ורבי חיים הלוי הנ"ל, ששניהם כתבו שמועילה הפרשה מהלקוח על תבואה שמחויב להפריש ממנה מן התורה, מכיון שאחר ההפרשה חל על התרומה דין תרומה ומעשר מן התורה. שהרי הצמח דוד כתב לענין שני שותפים ישראלים, שאף שהחלק של השותף נחשב ללקוח והחלק שלו מחויב מן התורה, מכל מקום מועיל המעשר, מחמת שיש עליו דין דאורייתא אחר ההפרשה. וכן ברבי חיים הלוי כתב כן, לענין להפריש משלו על של הארים שהוא לקוח וכנ"ל. וצריך עיון מהשו"ע הנ"ל.

דעת הכפתור ופרח שגם הפטורים מן התורה מתרומה ומעשר חל עליהם שם תרומה ומעשר דאורייתא

בעצם הענין שמבואר בדברי המנחת חינוך והגר"ח והצמח דוד ששייך תרומות ומעשרות מדאורייתא, גם אם החיוב אינו אלא מדרבנן, מצינו גדולה מזו לאחד מן הראשונים, והוא רבינו אשתורי הפרחי בספרו **כפתור ופרח** (סוף פרק ג), שהביא בשם הראב"ד שכל פירות וירקות שאין חייבים בתרומות ומעשרות אלא מדרבנן, אם קרא עליהן שם והפריש

¹ יש לעיין בטעם הדבר, שאם מן התורה אין מינים אלו מחויבים כלל בתרומות ומעשרות, אם כן למה נאמר שאם הפריש חל עליהם שם תרומות ומעשרות מן התורה. ועיין באמרי בינה (דיני תרומות ומעשרות ס"ב) שרצה לומר בזה, שחל עליו שם תרומה מטעם נדר, שגם בתרומה אמרינן אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט.

² ואין לומר שחויב זה להקדים תרומה גדולה ומעשר לפני מעשר שני, אינו אלא במינים המחויבים בתרומות ומעשרות מן התורה, ובכל שאר פירות האילן מלבד תירוש ויצהר אכן מחויב להפריש

את בני ביתו שהוא טבל, וחשש שיאכלו ממנו, משום שיסמכו על כך שחבר אינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן, ולכן רצה להפריש את המעשרות כדי שלא יכשלו בני ביתו באיסור טבל. והקשו התוס' על זה, שאם כן מה יועיל זה שיפריש, הרי עכשיו גרע טפי, שמא יאכלו בני ביתו הכל, וגם את העישור עצמו.

ורבים (מהרי"ט; רש"ש שם) ראו כן תמהו על דברי התוס', שהרי ודאי אין כונתם לומר שיאכלו את המעשר באיסור, מאחר שמעשר מותר לזרים, אלא שנתכנונו לומר שחשש רבן גמליאל שיאכלו גם את התרומת מעשר עצמה, ואם כן למה 'גרע טפי', הרי הטבל הוא במיתה כמו תרומת מעשר, ואם כן יש לחוש יותר לאכילת טבל, שאפילו יאכלו כל שהוא יהיה בו איסור, ממה שנחוש שיאכלו את הכל, ויעברו על אכילת תרומת מעשר.

ובתב הפני יהושע (בתירוך השני שם) ליישב זאת על ידי חידוש עצום. שלגבי בני ביתו של רבן גמליאל שהתבואה לא היתה שלהם לא היה בטבל זה איסור

אמנם לדעת הכפתור ופרח הנ"ל מיושבת על נכון דעת הסמ"ג והיראים. שאף ששאר המינים אין חייבים מן התורה בתרומה ומעשר, מכל מקום אחר שהפריש תרומה ומעשר, יש עליהם שם תרומה ומעשר מן התורה, ויש להם כל דיני תרומות ומעשרות, ולכן אין נחשבים טבולים למעשר שני, וכמו בדגן תירוש ויצהר שמחויבים בתרומה ומעשר מן התורה^א.

חידושו של הפני יהושע שאין איסור טבל מן התורה אלא על הבעלים

הפני יהושע (קידושין כו:) כתב בתוך דבריו לחדש חידוש גדול, והוא, שבכלל הפטור דלקוח, נכלל פטור על כל מי שאינו בעל הבית - שאין עליו איסור טבל מן התורה.

דהנה, בקידושין (שם) לגבי מעשה ברבן גמליאל וזקנים שבאו בספינה, כתבו התוספות (ד"ה מעשה) בשם רש"י, שרבן גמליאל הניח טבל בביתו ולא הזהיר

מעשר שני קודם שהפריש מעשר ראשון ותרומה, שהכל טבולים למעשר שני מן התורה, שמעולם לא שמענו חידוש כזה. ולא עוד, אלא שהטורי אבן שם מוכיח **ממשנה** מפורשת (דמאי פ"ז מ"ה) להיפך, שאיתא שם: "היו לו תאנים של טבל וכו' הרי הן תרומה, ועשר מעשר ראשון, ותשע מעשר שני וכו'". הרי מבואר שגם בתאנים מפריש מעשר שני רק מהנשאר אחר הפרשת תרומות ומעשרות.

כא. באופן אחר כתב האור שמח להציל את דעת הראשונים הנ"ל מקושיית הטורי אבן. שמאחר שניתנה התרומה לכהן, אם כן נחשבת ביד הכהן כלקוח שפטור מן התורה, ורק מזדבנן מחויב במעשר שני, וכלפי חיוב דרבנן שוב אין זה טבל, שהרי הם תקנו גם בזה תרומה ומעשר.

אולם יש להעיר על תירוץ זה, שעדיין יש לעיין לפי זה בכהן ולוי המפרישים לעצמם תרומה ומעשר מפירות שלהם, שנמצא אוכל טבל, שהרי כלפי עצמו ודאי לא שייך שם לקוח, ולא שמענו מעולם שיתחייבו להפריש מעשר שני על התרומה ומעשר ראשון שלהם, וכן העיר בזכר **טוב** (סי' ט' אות ט').

דאורייתא, שהרי דרשו "תבואת זרעך" - ולא לקוח, משמע שמן התורה אין איסור באכילתו אלא לבעל התבואה עצמו ולא ללוקח, וכל שכן מי שאוכל דרך עראי משל אחרים, ואפילו בני ביתו. וכל זה הוא רק בטבל, מה שאין כן בתרומת מעשר שיש בזה איסור דאורייתא לכל אדם. ע"כ תוכן דבריו.

ראיה מדברי הרשב"א שגם מי שאינו הבעלים חייב במעשר מן התורה

אולם יש להעיר, שמדברי הרשב"א (בבא מציעא פח:): מפורש יוצא שלא כדברי הפני יהושע. שהראשונים (רמב"ן; רשב"א; ריטב"א בבא מציעא פח:; ר"ש פאה פ"ו מ"ו) הקשו על דעת ר"ת הנ"ל, שסובר שהפטור דלקוח הוא כשקונה לאחר מירוח, שאם כן למה אסרו חכמים פירות שנלקחו מעם הארץ משום דמאי, והרי נפטרו מדין לקוח, ואין חייבים אלא מדרבנן, ולמה החמירו כל כך באיסור דרבנן, אחר שרוב עמי הארץ מעשרין.

ובתב הרשב"א (שם) לתרץ, שמה שאסרו משום דמאי הוא מאחר שלפעמים אוכלים אחרים אצל עם הארץ, ובזה לא שייך הפטור של לקוח, מכיון שלא קנו ממנו את הפירות. ע"כ תוכן דבריו. על כל פנים מבואר, שנקט בפשיטות שגם כשאינו הבעלים, כל שלא קנה ממנו אין בזה פטור דלקוח, ודלא כפני יהושע שסובר שרק הבעלים עצמם חייבים במעשר.

ראיה מדברי הפרשת דרכים - דלא כהפני יהושע

עוד יש להעיר על דברי הפני יהושע, מביאור הפרשת דרכים (דרוש יט) בסוגיית הגמ' ביומא (פג.), לגבי חולה שמאכילין אותו הקל הקל. שנחלקו שם התנאים בטבל ותרומה, לתנא קמא מאכילין אותו טבל ואין מאכילין אותו תרומה, ולבן תימא - תרומה ולא טבל. ומבואר בגמ': "אמר רבה, היכא דאפשר בחולין דכולי עלמא לא פליגי דמתקנינן ליה ומספינן ליה, כי פליגי בדלא אפשר בחולין". ופירש רש"י (שם ד"ה בדאפשר) שאין די בחולין שישארו לאחר הפרשת התרומה, אלא צריך גם את חלק התרומה.

אולם הפרשת דרכים הרבה להקשות על רש"י, שאם כן מה הטעם של תנא קמא שמאכילין אותו טבל, הרי בטבל חייב על כל כזית, מה שאין כן בתרומה שחייב רק על אותו כזית תרומה בלבד, והשאר חולין. וכפי שידועים דברי הר"ן (יומא ד: מדפי הרי"ף) לגבי חולה שיש בו סכנה, ששוחטים עבורו בשבת ואין מאכילין אותו נבילה, מאחר שהאוכל נבילה עובר בלאו על כל כזית שאוכל, מה שאין כן איסור שבת שעובר רק בשעת השחיטה.

מחמת קושיא זו ועוד קושיות, מבאר הפרשת דרכים (וכן מבאר הגבורת ארי יומא שם) את דברי הגמ' באופן אחר. שמה שאמרו 'בדלא אפשר בחולין', הכונה במקום שאי אפשר להפריש, כגון שהטבל הוא של אדם אחר, והוא אינו בנמצא כאן

שיפריש, ויש לפניו טבל ותרומה, בכגון זה נחלקו האם מאכילין אותו טבל או תרומה^{כב}.

היוצא לנו מדברי הגמ' לביאור הפרשת דרכים, שגם באופן שאוכל טבל של אדם אחר יש בזה איסור תורה, שאם לא כן ודאי מאכילין אותו טבל של אדם

אחר שאינו אסור אלא מדרבנן, ולא תרומה שהיא ודאי אסורה מן התורה אף שהיא של אדם אחר. ומוכח שלא כדעת הפני יהושע הנ"ל, וכעין זה העיר המנחת חינוך (מצוה שצה אות ז), עיין שם. ויש לומר, שאכן דברי הפני יהושע לא נאמרו אלא אם נפרש את הסוגיא שם כפירוש רש"י.

כב. החתם סופר (חידושים, יומא שם; שו"ת, יו"ד סי' שיט) הקשה על הפרשת דרכים, שאם אין הבעלים בעיר מי התיר לו לאכול מה שאינו שייך לו, ועל כרחק צריך לומר שכן הוא הדין שיכול להציל את עצמו בממון חברו אלא שצריך לשלם לו, ואם כן על כרחק התורה הקתנה לו, והרי הוא הבעלים ויכול להפריש תרומה, אם כן מקשה: "תמה על עצמך, לאכול יכול, להפריש אינו יכול".

אולם בשו"ת אגרות משה (יו"ד סי' ריז) כתב שדברי החתם סופר תמוהים, שאף שמותר לחולה לאכול משום פיקוח נפש, מכל מקום אינו נעשה שלו שיוכל להפריש תרומה, שעדיין הוא גזל, אלא שהותר לו לגזול מטעם פיקוח נפש, שדין פיקוח נפש לא שייך לדיני קנין ממון, ולכן אף שרשאי לאכול אינו יכול להפריש. וכעין זה כבר הקשה על החתם סופר בשו"ת **מחנה חיים** (ח"ג אהע"ז סי' עו). וראה עוד מה שכתב בזה העמודי **אור** (סי' ל).